

УДК 342.9

Пушкіна О.В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного, господарського та екологічного права

Піддубна Г.В., старший викладач кафедри цивільного, господарського та екологічного права

(Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧИХ ПРАВ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Внаслідок повномасштабної війни в Україні спостерігається стрімке зростання рівня інвалідності серед населення, що набуває загрозливого масштабу для суспільства. Упродовж 2022–2023 років у системі електронної охорони здоров'я було зареєстровано понад 47 тисяч осіб, які втратили одну або кілька кінцівок. Втім, за експертними оцінками, фактична кількість ампутацій значно перевищує офіційні дані. Через бойові дії та терористичні атаки все більше громадян зазнають важких травм і набувають інвалідності. Існуюча тенденція свідчить про подальше зростання кількості людей з інвалідністю в найближчій перспективі [1].

При цьому згідно з даними Державної служби статистики, станом на 1 січня 2023 року в Україні було понад 2,7 млн осіб з інвалідністю, що становить 6,6% від загальної чисельності населення [2; 3].

Також доступність і безбар'єрність участі в політичному житті стосується не тільки людей з інвалідністю, а й маломобільних груп населення. До них відносяться вагітні жінки, люди з тимчасовими порушеннями здоров'я, дорослі з дітьми на дитячих візках, люди похилого віку. За деякими підрахунками кількість осіб цієї групи може сягати до 40 % виборців. Недотримання виборчих прав цих виборців здатне істотно вплинути і на явку населення на голосування [4].

Люди з інвалідністю мають таке саме зацікавлення у реалізації політичних прав, як і всі інші громадяни. Це — базове положення, яке слід враховувати при формуванні політики, водночас не ігноруючи їхні додаткові потреби, наголошують правозахисники. Кожна особа повинна мати реальну та ефективну можливість брати участь у виборчих процесах на рівних умовах, без будь-якої форми дискримінації. Відтак, громадяни з різними формами інвалідності мають право не лише голосувати, але й: бути членами виборчих комісій будь-якого рівня, представляти кандидатів, висувати власні кандидатури на виборах. Жодна особа з інвалідністю не може бути позбавлена або обмежена у реалізації своїх виборчих прав [5]. Цей підхід підтримується низкою міжнародних документів, які наголошують на важливості забезпечення доступності у політичному житті суспільства.

Конституція України та Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю гарантують рівні права, можливості та обов'язки всім громадянам щодо участі у виборчих і політичних процесах. Однак на практиці особам з інвалідністю часто доводиться долати суттєві бар'єри для реалізації свого виборчого права. Серед основних перешкод: 1) недоступність транспорту, який забезпечує доїзд до виборчих дільниць; 2) розташування виборчих дільниць у приміщеннях, що не пристосовані до потреб маломобільних осіб; 3) обмежений доступ до виборчої інформації, особливо для людей з порушеннями слуху та зору (наприклад, відсутність сурдоперекладу або текстів шрифтом Брайля). Усі ці чинники суттєво ускладнюють або навіть унеможливають повноцінну участь людей з інвалідністю у виборчому процесі, незважаючи на формальні юридичні гарантії [6]. Серед зазначених перешкод найскладніше подолати непристосованість приміщень для голосування маломобільних груп населення.

Результати моніторингу, що були проведені деякими громадськими організаціями свідчать, що станом на липень-серпень 2020 року лише 15 із 500 дільниць, які потрапили у вибірку, були повністю доступними (відповідали вимогам доступності для маломобільних груп населення). 281 виборча дільниця виявилася малодоступною, 204 — недоступними. А проведене з 5 вересня до 7 жовтня 2024 року Київським міжнародним інститутом соціології дослідження, щодо забезпечення виборчих прав вразливих груп на післявоєнних виборах продемонструвало, що 41,4% респондентів вважають, що для осіб з інвалідністю існує найбільше перешкод з точки зору реалізації активного виборчого права (права голосу) на післявоєнних виборах. Серед основних перешкод для голосування виборців з інвалідністю 81% респондентів назвали архітектурні перешкоди на шляху до приміщень для голосування та виборчих комісій (відсутність доступного транспорту, спусків та пандусів на вулиці, звукових світлофорів тощо). 80,9% опитаних виокремили архітектурні перешкоди доступу до приміщення для голосування (відсутність пандусів, ліфтів тощо) [7].

Відповідно до Виборчого кодексу України усі виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад повинні до 1 січня 2025 року забезпечити доступність для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування [8]. Вимоги до доступності таких приміщень визначені у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування» [9].

Під час ведення бойових дій було зруйновано багато приміщень, що використовувались для проведення виборів. Водночас, це є можливістю побудувати нові будівлі з урахуванням вимог до їх доступності для проведення виборів відповідно до потреб осіб з інвалідністю, щоб забезпечити реалізацію їх виборчих прав, а також дозволить врахувати вимоги забезпечення безпеки проведення повоєнних виборів. Отже, будівництво та обладнання приміщень для проведення виборів є найбільш затратним з фінансової точки зору і довготривалим процесом. Проте саме наявність таких будівель максимально забезпечує право людей з інвалідністю на участь у виборах із дотриманням таких ключових принципів їх проведення як особисте та таємне голосування.

Список використаних джерел:

1. МОЗ підготувало пропозиції до плану заходів в межах Ukrainian Facility від ЄС. URL: <https://moz.gov.ua/uk/moz-pidgotuvalo-propozicii-do-planu-zahodiv-v-mezhah-ukrainian-facility-vid>.
2. Соціальний захист населення України у 2022 році. Державна служба статистики України. Статистичний збірник. 116 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_szn_2022.pdf.
3. Лист МОЗ від 18.10.2024 № 3.1-18/17/3623/ЗПІ-24//3845. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/invalidnist-u-2023-roci-otrimali-ponad-230-tis-lyudey-v-ukrajini-50460199.html>.
4. Рекомендації щодо доступності та інклюзивності передвиборчих кампаній та діяльності політичних партій. Як політичним партіям стати доступнішими для виборців з інвалідністю. URL: <https://www.vplyv.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88.pdf>.
5. Огляд міжнародно-правового та політичного регулювання виборчих прав людей з інвалідністю. ГО «Громадський холдинг «ГРУПА ВПЛИВУ». URL: <https://www.vplyv.org.ua/archives/5089>.

6. Люди з інвалідністю. Реалізація виборчих прав. URL: <https://legalaid.gov.ua/novyny/lyudy-z-invalidnistyu-realizatsiya-vyborchuh-prav>.

7. Експертний погляд на ключові ризики реалізації активного та пасивного виборчого права людей з інвалідністю як вразливої групи виборців. 2024. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/ekspertniy-poglyad-na-klyuchovi-riziki-realizaciyi-aktivnogo-ta-pasivnogo-viborchogo-prava-lyudey-z-invalidnistyu-yak-vrazlivoyi-grupi-viborciv-25542>.

8. Виборчий кодекс України. Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL: Відомості Верховної Ради України. 2020. № 7. № 8. № 9. ст.48.

9. Про затвердження критеріїв доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 962. Урядовий кур'єр від 22.10.2020. № 205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/962-2020-%D0%BF>.